SSOAR

Open Access Repository
www.ssoar.info

Jakoubek, Marek , Budilová, Lenka (eds.): Romové a Cikáni – neznámí i známí. Interdisciplinární pohled

Hejnal, Ondřej

Veröffentlichungsversion / Published Version
Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:
Hejnal, O. (2009). Jakoubek, Marek , Budilová, Lenka (eds.): Romové a Cikáni – neznámí i známí. Interdisciplinární pohled. [Review of the book *Romové a Cikáni – neznámí i známí. Interdisciplinární pohled*, by M. ,. B. L. . (. Jakoubek]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, *45*(5), 1111-1114. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-69566

Nutzungsbedingungen:
Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.
Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:
This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.
By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

gesis Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften

Mitglied der Leibniz-Gemeinschaft

ty môžu mať Svedkovia Jehovovi alebo niektoré spoločensky odsudzované cirkvi, ak by na to autori našli podklady. Avšak takéto argumenty vo svojich textoch autori neuvádzajú – čo vedie k tomu, že názov pôsobí akoby bol k inej knihe. Oveľa viac je ale zavádzajúci podtitul, ktorý hovorí, že práca je o výsledkoch výskumu religiozity a spirituality českej spoločnosti. Prakticky je však publikácia len o výsledkoch výskumu (nereprezentatívnych výskumov) z dvoch mestečiek, a výsledky týchto výskumov nemožno zovšeobecňovať ani len na celú populáciu týchto mestečiek, nieto na celú českú spoločnosť. Jednotlivé výskumy sú len ukážkami niektorých foriem náboženského života v súčasnosti. Úvodná štúdia Dany Hamplovej o výsledkoch reprezentatívneho výskumu, ktorá jediná smeruje k ambíciám uvádzaným v podtitule, je však v rámci celej práce len veľmi stručný (rozsahom aj obsahom) doplnok k samotnej téme publikácie.

Zdeněk R. Nešpor ako zostavovateľ publikácie v úvodnom predstavení práce uvádza, že výskum v Mikulove nie je dokončený, z čoho vyplýva predpoklad, že je šanca, že bude možné čítať oveľa podrobnejšie a metodologicky hlbšie a dôslednejšie spracované výstupy z výskumu. Nedávno sa pokúsili výskum z Kendalu aplikovať v dvoch prípadoch aj rakúski sociológovia z Grazu a podobné projekty sú robené aj v škandinávskych krajinách, takže vzniká predpoklad hľadať nové možnosti rozvoja sociológie náboženstva v širšom kultúrnom a teritoriálnom rámci, s vyššou mierou teoretickej a metodologickej reflexie skúmania súčasných podôb náboženského života. Riešiteľov českého výskumu možno len povzbudiť, aby sa dôkladnejšou analýzou zozbieraných podkladov stali súčasťou rozširovania veľmi aktuálneho medzinárodne vytváraného poznania v oblasti stále populárnejšej sociológie náboženstva.

Miroslav Tížik

Marek Jakoubek, Lenka Budilová (eds.):
Romové a Cikáni – neznámí i známí. Interdisciplinární pohled
Voznice, Leda 2008, 344 s.

Sborník M. Jakoubka a L. Budilové „Romové a Cikáni – neznámí i známí" se svým charakterem výrazně odlišuje od všech předchozích publikací, jež byly vydány pod editorskými křídly akademiků z katedry antropologie (dnes katedra antropologických a historických studií) Západočeské univerzity v Plzni. Doposud hojně proklamovaný „čistě" antropologický vhled do tzv. romské problematiky, který představoval platformu předcházející editorské činnosti, je zde upozaděn ve jménu snahy o představení více relevantních oblastí výzkumů napříč sociálněvědním spektrem.

Publikace sestává z 18 studií, jejichž oborová rozmanitost je doprovázena také rozmanitostí zpracování. Články „‚Systém brána' aneb Jak přispívá práce policie k reprodukci sociálního vyloučení" Markéty Vaňkové, „Premýšľanie o rómskom experimente" Ladislava Kováče, „Multikulturní politika České republiky ve vztahu k ‚romské komunitě'" Ivana Ramadana, „Městští cikáni a kultura chudoby" Williama Kornbluma a Paula Lichtera, „Znovupromyšlení sporů o konceptualizaci Romů" Michala Růžičky a aktuální „Kořeny chanovských problémů" Jaroslava Haušilda snesou nejpřísnější měřítko kvalitních odborných prací. Pomyslnou třešničku na dortu představuje vzájemná výměna názorů na konceptuální vymezení konstruktivistických východisek mezi Markem Jakoubkem a Tomášem Hirtem na jedné straně a Pavlem Baršou na straně druhé, která se obešla bez vyjadřování antipatií či očerňování protilehlých stran diskuze. Oproti tomu za nejméně zdařilou práci z celého souboru lze považovat text „Současná charakteristika romské populace a projekce jejího vývoje do roku 2050" Jitky Langhamrové a Tomáše Fialy, jehož konceptuální uchopení zvolené

problematiky můžeme označit za – mírně řečeno – nešťastné.

Je například zřejmé, že text Evy Sobotky „Mezinárodní romské hnutí, řešení situace Romů a mezinárodní politika" neměl primárně hodnotit otázku legitimity romských reprezentací, přesto bych očekával výrazně kritičtější přístup k zpracovávanému materiálu. Zejména pak v případech, kdy je povaha předkládaných informací o deklamativních tezích samozvaných organizací a lídrů ve zřejmém rozporu s dobovou realitou.

Výtka k jinak vynikající stati Niny Pavelčíkové „Proměny romské komunity v průmyslovém městě" směřuje především k terminologické rovině, resp. k užívání termínu „romská komunita". Jak dokládají moderní antropologická zkoumání, je užití tohoto pojmu v kontextu tzv. „romských ghett" spíše chybné, přičemž je již delší dobu zřejmé, že právě tato zavádějící konceptualizace do značné míry stojí za stálými nezdary řešit problémy, které tyto lokality představují.

Již v úvodu své studie „Současná charakteristika romské populace a projekce jejího vývoje do roku 2050" autoři J. Langhamrová a T. Fiala poznamenávají, „… že ve sčítání lidu v roce 2001 deklarovalo romskou národnost *jen* 11 716 osob" (s. 94; zvýraznění O. H.), přičemž „(n)ěkteré odhady předpokládají, že *skutečný počet* Romů v ČR může být zhruba až dvacetkrát vyšší." (s. 94; zvýraznění O. H.) Primordialismus z těchto citací čišící byl, coby badatelské východisko, v rámci (nejen) západních sociálních věd zdiskreditován relativně dávno. Není tedy žádný důvod vracet se k němu v současných studiích. Chyba druhá: autoři pokračují vymezením pojmu populace, který definují jako „soubor osob se společnými *biologickými a kulturními znaky*, v jehož rámci dochází k reprodukci." (s. 94; zvýraznění O. H.) Záhy však dodávají, že by zmínku o biologických znacích „… mohli i vynechat, protože je v podstatě *ekvivalentní* s podmínkou společných kulturních znaků." (s. 95; zvýraznění O. H.) Směšování biologických a kulturních znaků je v rámci moderní společenskovědní tematizace již dlouho jen těžko přijatelné, ovšem uvádět dokonce, že tyto parametry jsou ekvivalentní, znamená překročit hranice vědy. Autoři dále navrhují zahrnout do posuzovaného vzorku i ty, „… kteří se místo k romské (*jak by odpovídalo jejich původu*) hlásí k české, slovenské či jiné národnosti." (s. 95; zvýraznění O.H.) Opět chyba. Skutečnost, že většina jedinců s nálepkou „Rom" nepojímá svou identitu skrze národnostní mřížku je přece již delší dobu dobře známým faktem. Pojetí „národnosti" je tedy v tomto textu striktně primordiální, což je zřejmé např. z tvrzení autorů, že „mezi *těmi, kteří se nehlásí k romské národnosti, mohou být ale také Romové*, … kteří přijali kulturu většinové společnosti…" (s. 95; zdůraznění O. H.) Tito „Romové" jsou však rozpoznatelní podle čeho? Kulturu jsme vyřadili – zbývá tedy fyziognomie, což odhaluje implicitní „vědecký rasismus" tohoto vymezení (tzn. tendenci rozřazovat „skupiny" lidí do objektivně existujících ras). Veškeré snahy vymezit „romskou populaci" tedy neustále sklouzávají k „lidovému stereotypu cikána", v tomto případě zabaleného do reprodukčního hávu, který celému guláši dává jakous takous poživatelnou hodnotu. Jsem si jist, že vymezení jakékoli populace v demografickém smyslu je přetěžký úkol, avšak skrze definici prezentovanou v tomto textu cesta prostě nevede.

Nyní přejděme k již zmíněnému kritickému dialogu mezi P. Baršou a T. Hirtem s M. Jakoubkem, který se logicky rozpadá do tří textů. Začněme článkem P. Barši „Konstruktivismus a politika identity Odpověď Tomáši Hirtovi a Marku Jakoubkovi". Autor v něm přichází s tezí, že konstruktivistická východiska M. Jakoubka a T. Hirta se zcela nekryjí. T. Hirt se hlásí k sociálnímu konstruktivismu, přičemž kritizuje „romskou národní identitu" a tvrdí, že skupinové identity jsou fikcí (reálně exis-

tují pouze jedinci, jde tedy o pozici individuálního primordialismu). M. Jakoubek naproti tomu zastává metateoretický konstruktivismus, z jehož pozic kritizuje „romskou národní kulturu" (existuje pouze kultura romských osad, jde tedy o pozici kulturního primordialismu, popř. holismu), a proklamuje názor, že jednání jedinců je mechanicky determinováno kulturním systémem. P. Barša dále upozorňuje, že oba badatelé sklouzávají k objektivismu, který sami zavrhují.

Teze T. Hirta stojí podle Barši na předpokladu, že nelze obhajovat konstruktivismus a zároveň multikulturalismus, neboť ten sám vytváří skrze řečové akty „objekty" svého bádání (tj. kultury atd.), kterým uděluje „ontologickou platnost". T. Hirt tvrdí, jak se P. Barša domnívá, že toto nahlížení na svět reálně neexistuje, neb reálně jsoucí jsou pouze nositelé diskurzivních aktů. Podle P. Barši navíc popírání „skupinových identit" vlastně odkazuje k jejich objektivní neexistenci. T. Hirt dále předpokládá soulad mezi východisky normativního liberalismu a vědeckého sociálního konstruktivismu. Avšak konstruktivismus lze propojit s různými normativními vizemi, neboť ty jsou také jen sociálními konstrukcemi. Konstruktivismus nemůže být s to rozhodnout, která normativní vize je lepší. Následně P. Barša analyzuje nacionalismus a liberalismus a tvrdí, že individuální svobody byly zajištěny v rámci liberálně-demokratických národních států, jež jsou bytostně spjaty s nacionalismem. Oproti tomu T. Hirt říká, že liberalismus se plně projeví až tehdy, nebudou-li skupinové identity hrát relevantní politickou roli.

M. Jakoubek pak podle P. Barši ve svých dílech hovoří o teoretické konstrukci reality, jenomže poté zasahuje do „sporů a životů laiků" (s. 232), čímž přesahuje z vědeckého do sociálního konstruktivismu, a tím pádem sklouzává k objektivismu, jelikož „romská národní kultura" je pro něho konstrukt, zatímco „romská tradiční kultura" existuje *out there* – čili koresponduje s realitou. M. Jakoubek navrhuje teoretickou sebereflexi, tj. pracovat s vědeckými pojmy a neustále reflektovat jejich užívání v rámci řečových aktů, jako kritérium vědeckosti teorie. P. Barša dodává, že je třeba zohlednit navíc ještě i společenskovědní sebereflexi, protože vědecká činnost je pouze zvláštním druhem sociální praxe a absence situovanosti badatele v sociálním prostoru implikuje, že M. Jakoubek přiznává vědění transcendentální status.

Spoluprací sociálního a metateoretického konstruktivismu by se podle P. Barši teoretické ukotvení obou kritizovaných badatelů stalo koherentní, avšak ztratilo by možnost být „posledním soudcem politických sporů" (s. 236). Za soudržnou teorii přitom P. Barša považuje svůj koncept konstruktivistického multikulturalismu.

T. Hirt odpovídá na kritiku P. Barši poměrně ostrou statí s výstižným názvem – „Trampoty s multikulturalismem, konstruktivismem a ‚konstruktivistickým multikulturalismem'". Autor textu poznamenává, že s M. Jakoubkem nikdy netrvali na rovnici „Hirt = Jakoubek", přičemž toto veřejné „odhalení" daného stavu P. Baršou považují za přínosné. Dále poukazuje na to, že Baršovy zmínky o vášnivém odmítnutí politik identit jsou jen inverzní k jeho obhajobě politik identit, resp. jím zastávané verzi multikulturalismu. Elementární zádrhel spatřuje T. Hirt v zacházení s kategorií „realita", neboť P. Barša přiznává existenci pouze jedné „realitě". Oproti tomu autor reakce vychází z existence plurality diskurzivních formací, potažmo „realit", přičemž existence etnických skupin je relevantní pouze pro některé diskurzy (multikulturalistický, nacionální či etnopolitický). Výtku směřující k údajnému individuálnímu primordialismu autor vyvrací tím, že aktéry pojímá jako ideálně-konstrukční typy vystupující v určité koncepci. Učinit pohled multikulturalismu nesamozřejmým znamená v pojetí T. Hirta ozřejmit meze jeho platnosti. Multikulturalismy explicitně se hlásící ke konstruktivismu

(kupříkladu právě Baršův) samy sklouzávají k primordialismu traktováním existence etnických skupin, které jsou považovány za výsledek předchozího konstruování nebo vznikají neustálým intersubjektivním stvrzováním (již hotové) sdílené představy, což dovoluje zacházet s nimi jako s danostmi a zbavuje ono konstruování jeho relativistické dimenze. Výsledek konstruktivistického multikulturalismu je tedy v principu stejný jako u multikulturalismu liberálního či plurálního, neboť „sociální svět (je – kontextová informace autora) nahlížen jako intersubjektivně sdílená představa, která kdysi byla aktéry jednou provždy vy(t)vořená (zkonstruovaná), a proto nezbývá, než z takto vzniklé *fakticity* při teoretických i politických úvahách vycházet." (s. 255, ve slově „vytvořená" chyba tisku)

Reakce M. Jakoubka nese název „Geneze Romů a Baršova ontologie *per acclamationem aneb* Debata pokračuje". Autor deklaruje, že není holista ontologický, nýbrž že traktovaný holismus pojímá pragmaticky jako analytický model, skrze nějž nahlíží dění v romských osadách. Problém s tzv. „romskými leadery" má M. Jakoubek z důvodu jejich implicitního sklonu k primordiálnímu evolucionismu (ve skryté podobě zastávanému i samotným P. Baršou), neboť tito pojímají romskou národní kulturu jako logického (a nutného) následovníka romské tradiční kultury, jež je vnímána jako zaostalá, resp. nalézající se na nižším stupni vývoje. Nelegitimnost tohoto převodu tkví v odlišném uspořádání sociální oblasti, neboť dominantním organizačním principem romské tradiční kultury je příbuzenství, a proto v ní absentuje identifikace nositelů dané kultury jakožto náležejících k (jakkoli předznamenané) etnické či dokonce národní skupině. Tzv. „romští leadeři" – zastupující údajně „všechny (etnické, primordiální, tj. jednou provždy dané) Romy" – tedy dělají z příslušníků této tradiční kultury pouhé figurky v politické aréně, čímž aktérům upírají právo svobodně se rozhodnout pro/proti participaci na projektu „romského národa". M. Jakoubek neulpívá, jak píše P. Barša, na korespondenčním kritériu pravdy, nýbrž na korespondenci s definicemi, resp. definovanými pojmy. Nálepka „kultura", jak ji užívají tzv. „romští leadeři", neodpovídá žádné relevantní společenskovědní definici tohoto pojmu. Navíc, jak dokládá, kategorie národnosti se nepřekrývá s kategorií kultury. Nelze tedy z jedné vyvozovat druhou (kupř. jedinec se může během sčítání lidu v ČR přihlásit k eskymácké národnosti; to ovšem neznamená, že musí též nutně sdílet kulturní vzorce oné skupiny). V předposlední části textu autor analyzuje (ne)vymezení Romů P. Baršou, který hlásá, že „Romové jsou ti, kteří tak sami sebe identifikují a jsou tak identifikováni druhými" (s. 276) a popisuje úskalí tohoto (ne)vymezení. Apendix v podobě rozhovorů mistra Kebu Okaje s paní Baršong představuje útvar, který patrně nelze analyticky pojednat, aniž bychom neminuli jeho poselství.

Žel rozsah této recenze nedovoluje dotknout se detailněji dalších veskrze kvalitních prací v přítomné publikaci. Pouze tedy dodám, že sborník je zřejmě tím nejlepším, co se u nás prozatím podařilo vydat k tzv. romské problematice.

Ondřej Hejnal

Robert Klobucký: *Hlasistické hnutie: národ a sociológia. Začiatky sociologického myslenia na Slovensku*
Bratislava, Sociologický ústav SAV 2006, 165 s.

Přestože studium oborových dějin tvoří integrální součást sociálních a humanitních věd a jeho absence je namnoze tragická, dějiny slovenské sociologie – česká na tom však není lépe – na své komplexní a nezaujaté zpracování teprve čekají. S výjimkou antikvovaných a i jinak problematických děl I. Arnošta Bláhy a Josefa Krále (je přitom s podivem, že je autor recenzované